

Žižkov rychlým a dramatickým rozvojem nenávratně přichází o svůj genius loci, míní autor knihy o proměnách „své čtvrti“ Petr Čornej

13.12.2023 - | Vojenský historický ústav Praha

Historie Žižkova, změny názvů jeho ulic a prostranství a debata o knize mapující tyto změny byly náplní pondělního podvečera v Armádním muzeu Žižkov, které je na úpatí vrchu Vítkova se sochou Jana Žižky na koni. Slavný vojevůdce ze svého vyvýšeného místa na západním temeni kopce nad Prahou, kterému se také svého času říkalo Žižkaberk shlíží na hlavní město a patří k jednomu z jeho dominant.

Atrium Armádního muzea Žižkov bylo zvoleno jako příhodné místo pro představení nové knihy historika a spisovatele Petra Čorneje "Husité na Žižkově / Pomíjívá paměť pražské periferie" nejen pro své tematicky vhodné umístění, ale i proto, že husitskému období je také věnována jedna z částí rekonstruovaných expozic – konkrétně ta s názvem **Husitský věk**. „Jsem velmi rád, že Petr Čornej, kterého považuji za jednoho z nejvýznamnějších historiků současnosti, souhlasil s mým nápadem a že můžeme v Armádním muzeu představit jeho knihu, která se nejen vojenské tematiky, ale i místa, kde naše muzeum sídlí, velmi dotýká,“ řekl na úvod přednášky, kde se sešlo téměř 80 zájemců o historii ředitel Vojenského historického ústavu Praha, brigádní generál Aleš Knížek.

Petr Čornej, který za monografii o Janu Žižkovi dostal cenu Magnesia Litera, na úvod prozradil, že Žižkov je jeho čtvrtí. „Tady nahoře pod Žižkovým pomníkem jsem si jako dítě hrával. Jedna z mých prvních fotografií je, jak sedím v kočárku a nade mnou ční Žižka, který tam byl odhalen až 14. července 1950, takže ta socha byla ještě čerstvá. Oslovoval mne celý areál a park, kam jsem si chodil každý druhý den hrát, a měl jsem rád i žižkovské ulice, kde jsem běhal, když nebyly školky a o děti se starali prarodiče. Nejvíce se mi věnoval děda z matčiny strany, který mne brávil do Žižkovských ulic a zákoutí. Byl to právě on, kdo mne uváděl do Žižkova,“ zmínil osobní důvod, který jej vedl k napsání knihy mapující žižkovské změny Petr Čornej.

Dalším důvodem byla móda přejmenovávat ulice podle aktuálních politických poměrů. „Říkal jsem si tedy, že není od věci se podívat, jak tomu bylo na Žižkově a do jaké míry byl politickými aktualizacemi zasažen. Myslel jsem si, že si udělám přehled veřejných žižkovských prostranství a změn jejich názvů. Tipoval jsem, že to bude cca 60 normostran, s přílohami 75 a že to dám do Pražského sborníku historického, kde mi to vydají jako studii. Jenomže jsem epik, do tématu jsem se pokládal stále více a najednou se dívám a má to 220 normostran základního textu. Když k tomu přičtu poznámkový aparát, seznam pramenů a literatury a nějaká obrazová příloha, tak to bude samostatná kniha. Obrátil jsem se tedy na nakladatelství Paseka a jeho odborného redaktora Viktora Bezdíčka, se kterým jsem už předtím dělal dvě knihy, a domluvili jsme se na spolupráci.“

Změny názvů ulic a veřejných prostranství ústředním tématem knihy

Ústředním tématem jsou změny názvů žižkovských veřejných prostranství, které jsou vsazeny do širokého historického kontextu.

„Název Vítkov se poprvé objevuje jako Vítkova hora v roce 1348 a na základě ikonické Žižkovy Bitvy na Vítkově 14. 7. 1420 se na návrh některých husitů začalo říkat Žižkov na počest tohoto vítězství. Poprvé písemně je doložen v roce 1427. Ale je zajímavé, že na mapách a plánech včetně vojenských se vrch Vítkov objevuje pod názvem Žižkaberg, tedy Žižkův vrch,“ objasňoval Petr Čornej.

Hlavními komunikacemi byla Horská nebo Českobrodská cesta z Prahy na Hrdlořezy (dnes Husitská a Hartigova/Koněvova) a cesta Olšanská, která byla méně významná a frekventovaná (dnes Seifertova).

Karel Hartig významně se zasloužil o rozvoj Žižkova

Stavební podnikatel Karel Hartig, národovec, který se oženil s dcerou majitelky statku Pražačka Amálií Stomeovou, právě na jejich mnohahektarovém pozemku náležejícím k usedlosti začal budovat domy kolem dnešní Husitské a Hartigovy ulice. To bylo na počátku 60. let 19. století. „Hartig byl velkým obdivovatelem Jana Žižky. Byl to také on, kdo poprvé řekl, že na úpatí vrchu Vítkov postaví pomník slavnému vojevůdci. Stalo se tak v roce 1862, když se účastnil slavnosti v Havlíčkově Borově a výletu na Žižkův plácek u Příbyslavi. Tam Eduard Grégr chtěl vybudovat Žižkův pomník. Hartig tam byl s ním a řekl, že vybuduje Žižkův pomník na západním temenu vrchu Vítkov, aby dominoval celé Praze. To bylo v roce 1862, ale socha byla slavnostně odhalena až v roce 1950. Od nápadu k realizaci tedy uplynulo téměř 90 let,“ vysvětlil autor knihy „Husité na Žižkově / Pomíjivá paměť pražské periferie“, která vyšla v Nakladatelství Paseka.

V letech 1876 a 1877 došlo k oddělení spojených oblastí Žižkova a Vinohrad. V roce 1881 byl Žižkov povýšen na samostatné město, jímž zůstal do roku 1922. „První republika se hlásila k tradici pojmenovávání ulic podle husitů nebo Žižkových předchůdců. Například Štítného, Milíčova atd. První ulice, která nenesla jméno Čecha, je ulice Viklefova, pojmenovaná po jednom z myslitelů, kterým se husité inspirovali. Obecně tehdy byl ale trend nedávat jména po osobnostech, protože po zkušenostech s rokem 1918 jim bylo jasno, že se názvy ulic mohou měnit. Proto se přiklonili k pojmenovávání ulic po rostlinách a místech ze starších katastrů. Například Kněžská luka apod., aby se vyhnuli častému přejmenovávání,“ vysvětlil Petr Čornej.

I v této době samozřejmě pokračovala snaha vybudovat památník Jana Žižky a především legionářů. Soutěže se zúčastnilo asi 60 sochařů, architektů a umělců, ale nakonec nebyla udělena první cena, protože nebyly peníze na to, něco takového vybudovat. Teprve v roce 1920 T. G. Masaryk poklepal na základní kámen Žižkova pomníku a v roce 1928 byla zahájena stavba monumentálního legionářského památníku, před nímž měla být umístěna socha Jana Žižky. Legionářská zakladatelská tradice první republiky tady organicky navazovala na tradici husitskou.

Areál Armádního muzea byl postaven dřív než Národní památník na Vítkově

„Dříve, než komplex na Vítkově byl postaven areál, v němž máme tu čest být, tedy vojenské muzeum a archiv, celé se to jmenovalo Památník národního osvobození. Vidíme charakteristickou konstruktivistickou architekturu vítěze soutěže architekta Jana Zázvorky, mimochodem otce herečky Stelly Zázvorkové,“ podotkl Čornej.

V eliminaci duplicitních názvů byli Němci velice efektivní

„Němci v roce 1940 uskutečnili to, o čem snil Magistrát od roku 1925 – odstranit duplicity názvů ve Velké Praze. Německá správa na to šla velmi rychle. Během dubna 1940 zmizelo asi 30 názvů ulic

Žižkova, četné ulice Husovy, Havlíčkovy apod. Němci nebyli vyhraněně zaměřeni vůči husitům, protože to byli většinou luteráni, protestanti, kteří ctili tradici, představu, že jejich a kalvínská reformace navazuje na husitský vklad, proto byly ulice na Žižkově přejmenovány tak, aby názvy navazovaly na tuto tradici. Například dnešní Karlova ulice v Praze 1 byla pojmenována jako Lutherova. Němci měli snahu přátelsky přistupovat a neiritovat Čechy k tomuto aktu přejmenování, i když pochopitelně zmizely názvy ulic spojené s prvním odbojem, Masarykem a s Palackým, který byl považován za nepřítele Němců.“

Další přejmenovávání po válce a po únoru 1948

„Další vlna přejmenování následovala po roce 1945, kdy se názvy vrátily do stavu v roce 1938, a další vlna následovala po únoru 1948, kdy 14. 10. 1952 bylo schváleno přejmenování 138 ulic a náměstí, to bylo velice masivní. Žižkova se dotklo jen okrajově, bylo přejmenováno 8 ulic a náměstí. Zmizela například ulice Jakoubkova a byla pojmenována Sabinova. Jakoubek byl druhý zakladatel husitství a člověk, který prosadil přijímání pod obojí jako podmínku spasení a učinil z kalicha hlavní husitské poznávací znamení. A tento člověk dodnes nemá nejen na Žižkově, ale v celé Praze žádné veřejné prostranství, což je dějinná nespravedlnost. Místo toho se ulice jmenuje Sabinova podle elitního konfidenta rakouské policie, který udával představitele českého národního hnutí, a to dodnes nikomu nevadí.

V 70. a 80. letech 20. století byl Žižkov vybrán jako budoucí proletářská čtvrť, kdy bylo strženo “jen 15 bloků” mezi ulicí Ostromečskou a Prokopovým náměstím a samozřejmě oblasti Olšanského náměstí. To, co se nepovedlo komunistům, děje se salámovou metodou nyní. Stačí se podívat na ulici Husitskou a Hartigovu, nebo na oblast Nákladového nádraží, Židovských pecí a Vackova, kde vyrůstají mohutná sídliště, která budou mít asi 25 tisíc obyvatel, čímž se mění charakter Žižkova. Zároveň se ustupuje od žižkovské tradice, protože jména veřejných prostranství dostávají jména především po osobnostech druhé poloviny 20. století. Takže dějinná paměť, která formovala Žižkov od 60. let 19. století až do roku 1977, kdy byla pojmenována poslední ulice po husitovi, což je ulice Kunešova za křižovatkou Ohrada, prostě mizí. Je otázka, do jaké míry ztrácí Žižkov svou identitu a do jaké míry ztrácíme historickou identitu i my,” řekl na závěr přednášky o změnách názvů ulic a prostranství na Žižkově Petr Čornej.

Na otázku, jak vzniklo tvrzení, že Žižkov je proletářský, odpověděl, že se tak stalo až po roce 1948. „Když se podíváme na strukturu Žižkovského obyvatelstva ve druhé polovině 20. století, tak vidíme, že dělníci tvořili asi 22 %. Zatímco v Karlíně, Libni, Holešovicích to bylo 2,5násobně více. Žižkov byl spíše místem, kde žili drobní živnostníci a tento charakter přetrval až do vyhlášení socialistické ústavy v roce 1960, kdy všichni majitelé mandloven, mlíkaři, hospodští a další, kteří zaměstnávali sami sebe, se stali vedoucími prodejen. Specifikem Žižkova bylo, že zde žilo hodně zaměstnanců Olšanských hřbitovů. O mýtus Žižkova se zasloužil Antonín Zápotocký, který strávil mladá léta ve Štítného ulici na dolním Žižkově jako sociálnědemokratický mládežnický aktivista a udržoval přátelské vztahy s anarchy, kteří zde měli silné zázemí nejen mezi dělníky a řemeslníky, ale také mezi spisovateli a umělci, kteří se scházeli v olšanské vile S. K. Neumanna. Přítelem a oponentem Zápotockého byl Franta Sauer, který byl jedním z těch, kdo na pokyn sociální demokracie strhli 3. listopadu 1918 Mariánský sloup na Staroměstském náměstí. Sauer se také účastnil rekonstrukce bitvy na Vítkově, která skončila naprostým fiaskem, protože účastníci toho představení přišli namazaní, porvali se navzájem, a nakonec husité utíkali před křížáky.

Dalším, kdo se zasloužil o mýtus dělnického Žižkova se svým dílem Anna Proletářka, je spisovatel Ivan Olbracht. Soubor vyšel napřed časopisecky v roce 1928, později ikonickým dílem, které představuje přerod původně venkovské dívky v uvědomělou souputnici sociálnědemokratické a komunistické levice. U Franty Sauera vznikaly i Osudy dobrého vojáka Švejka. Ten dům, kde bydlel,

na Karlově, Lutherově, Kalininově a Seifertově ulici pořád stojí. Na Žižkov jsou situovány i jiné knihy – Muži v ofsajdu, Žižkovská trilogie, Neffova pentalogie, která podává historii Žižkova od 60. let 19. století až do roku 1945.

V pozdější době k tomu přispěly i ženy v prvomájových průvodech, které byly označovány jako „žižkovské“, ve skutečnosti to byly středoškolačky a vysokoškolačky, které do průvodu šly za čárky ve škole. Dá se říci, že kromě kovaných komunistů ten mýtus o proletářské třídě na Žižkově nikdy nežil. Sousedské vztahy přetrvávaly do poloviny 60. let a pak se to generačně zlomilo. Vymřela generace, která na Žižkově žila za Rakousko-Uherska a první republiky, a svůj podíl na tom měla i zmíněná asanace,“ dodal Čornej a řekl, že je otázkou, do jaké míry obyvatelé Žižkova dnes pocítují svoji příslušnost k tomuto místu.

Na otázku, kdo byl jeho nejoblíbenějším Žižkovákem, Petr Čornej odpověděl: „Můj děda. Provázel mne Žižkovem neustále, i když Žižkovák nebyl. Přišel do Prahy v roce 1921 z Písku. Byl ze Zátaví u Písku, chodil do školy v Bystranech nedaleko bojiště u Sudoměře a tím jsem se dostal i k Žižkovi. Kdybych měl jmenovat jinou osobnost, která mně utkvěla v paměti, tak je to herec Václav Trégl, který bydlel v Žerotínově ulici a s nímž se dobře znala moje babička. On chodil každý den v podvečer pod koně a zase zpět a pak šel hrát do Divadla ABC k panu Werichovi. Podle něj by si člověk mohl řídit hodinky,“ zmínil jednoho ze známých obyvatel Žižkova.

„Smutně sleduji proměny Žižkova,“ říká milovník této části Prahy Petr Čornej

„Vzpomínám rád a stále častěji smutně. Každý den sleduji proměny Žižkova a Vackova, které se nestačily propsat do knihy. I když byla psána v lednu letošního roku, korektury byly v létě a v červnu 2023 rozhodlo zastupitelstvo hlavního města o přejmenování Koněvovy na Hartigovu. 29. září 2023 jsem se byl podívat, jestli jsou tam cedule Hartigova, nebyly. Bylo to opravdu změněno až 1. října a 20. října vyšla kniha. Takže to ani nelze. Mám tam taky napsáno, že virtuálně existuje Budovcova, která byla stržena asi v roce 1985, a ulice Kaplířova. Před 14 dny v Budovcově začaly stavět domy. Takže dramatické tempo proměn Žižkova, které teď nastalo a neustále se zrychluje nemohla kniha zachytit,“ Obávám se, že tím, co se děje kolem Židovských pecí, Nákladového nádraží a Vackova, kde bude 20–25 tisíc obyvatel, ztrácí Žižkov svou identitu,“ uzavřel Petr Čornej.

<https://www.vhu.cz/zizkov-rychlym-a-dramatickym-rozvojem-nenavratne-prichazi-o-svuj-genius-loci-mi-autor-knihy-o-promenach-sve-ctvrti-petr-cornej>